

Paradigmaváltás

- az igazságügyi szakértés reformja -

Paradigmaváltás: *„Egy adott szakterületen, tudományban, vagy akár egy csoportban, akár az egész társadalomban az egy időben és adott korszakban elfogadott elveken, megoldási módszereken való változtatás, amely hatékonyabb, jobb, az új kihívásoknak megfelelőbb, eredményesebb megoldáshoz vezet.”* Nem szeretem ezt a szót, de a „gondolkodásmód-váltás” talán nem lenne kifejező arra a változtatási igényre, mely az igazságügyi szakértés kapcsán jelen van nem csak a társadalom, a jogalkotás, de igazságügyi szakértők oldalán is. A jogtudomány – szakértők közreműködése mellett – letette a változtatás alapjait azzal, hogy a Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportja átfogó tanulmányt (2014. december 19.) készített a szakértői bizonyítás jelenlegi helyzetéről, a szakértői tevékenység külső és belső problémáiról. *„A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban”* című összefoglaló jelentés alapgondolata, hogy: *„Az új tendenciák olyan minőségi változásokat idéztek elő a bírósági eljárásban, a szakértői bizonyítással kapcsolatban, amelyek egyre több országban tették szükségessé e jogintézmény minden részletekre kiterjedő, átfogó elemzését és újraszabályozását.”* Ezt követően a jogalkotás, a maga módján, megkísérelt megoldást adni a felvetett problémákra, de az új törvény, az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény a hangsúlyt – némileg a szakértői autonómia rovására - inkább a szervezeti, semmint a szakmai kérdésekre helyezte.

I., Elvi alapok:

Meghatározó elvi jelentőséggel bír, hogy jogalkotás befogadta azt a szakértői törvénymódosító javaslatot, mely szerint az igazságügyi szakértő nem csupán segíti a szakkérdés eldöntését, hanem ő az, aki egyedül jogosult eldönteni azt: *„Az igazságügyi szakértő feladata, hogy a hatóság kirendelése, vagy megbízása alapján,döntse el a szakkérdést, és segítse a tényállás megállapítását.”* (Szakértői tv.3 § (1) bek.) Szakértő perbeli szerepét tekintve tehát immár nem (illetve nem csak) szakértő-tanú, hanem: szakmai-bíró! *„Mint minden bizonyítási eszköz, a szakvélemény is tulajdonképpen felfogható részbizonyításként, ennek a részbizonyításnak (azaz mikrobizonyításnak) ugyanúgy, mint a makrobizonyításnak is van funkcionális oldala és strukturális oldala. A funkcionális oldala nagyon egyszerű: akkor kerül sor szakértői vizsgálatra és szakértői vélemény adására, ha az ügy eldöntéséhez szükséges tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges. Ebből a funkcionális megközelítésből nyilvánvaló, közel áll a szakértő funkciója az ítélőbíróhoz. Szokták is ezért a szakértőt ténybírónak (judex facti) nevezni”* (Tremmel Flórián). Szakértő ténybírói, vagy helyesebben szakmai bíró mivoltából következően – a jogbiztonság homogenitása érdekében – legalább annyira hatékony feltételrendszer biztosítása szükséges számára, mint amely a „jogi-bírók” rendelkezésére áll. A korábbi törvényi felfogásban szakértő státuszát tekintve a tanúhoz állt közelebb, így feltételrendszere is ahhoz volt igazítható (vagyis aligha volt), az új – a kor követelményeinek megfelelő szabályozásban – szakértő, azaz szakmai bíró súlya, perbeli befolyása jelentősen megnövekedett, ezért kulcsfontosságú, hogy ennek megfelelő feltételek álljanak rendelkezésére. A megkívánt feltételek azonban nem fognak *sültgalamb* módjára megjelenni a szakértés asztalán. A szakmai (és ezáltal személyi) érdekérvényesítés egyedüli eszköze – jelen helyzetben – az újraformálódó kamara lehet, kell legyen. Az érdekérvényesítéshez pedig egy megvalósítható, vállalható jövőkép felépítésére van szükség.

II., Stratégiai célok meghatározása:

A stratégiai célok meghatározása során maximálisan tekintettel kell lenni a bírók (jogi-bírók) és szakértők (szakmai-bírók) feladatkörében fennálló, fentiekben hangsúlyozott párhuzamosság érvényesítésére. Nem képzelhető el olyan fejlesztés stratégia, mely nem igazodik ahhoz a koncepcióhoz, folyamathoz, mely a bírósági igazgatás területén már elfogadást nyert! A feladatok hasonlósága a jogok hasonlóságát vindikálhatja. Az igazságügyi szakértés stratégiai céljai megfogalmazásánál és megvalósításánál egyaránt az Országos Bírósági Hivatal (OBH) fejlesztési koncepciója kínál hiteles támpontot.

OBH elnöke a következő hat pontban foglalta össze a bírósági igazgatás stratégiai célkitűzéseit:

- 1., *„a bíróságok az alkotmányos kötelezettségüket teljesítsék; a független bírók magas színvonalon és időszerűen ítélkezzenek,*
- 2., *az emberi erőforrások optimális elosztása, hasznosítása,*
- 3., *tárgyi feltételek biztosítása, azok optimális elosztása és hasznosítása,*
- 4., *a bírósági szervezet integritása, az ítélkezési és igazgatási munka átláthatósága, utóbbi kiszámíthatósága és ellenőrzöttsége,*
- 5., *a bírósághoz való hozzáférés egyszerűsítése,*
- 6., *a képzési rendszer fejlesztése, együttműködés a többi hivatásrenddel.”*

A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara lehetséges stratégiai célkitűzései:

Az igazságügyi szakértés - a Kamara vonatkozásában - a célkitűzések, szinte csak formai korrekciót igényelnek, hiszen abban egyrészt jogszabályban előírt kötelezettségek kerültek megfogalmazásra, másrészt pedig olyan szakmai elvárások, elképzelések szerepelnek, melyek nem idegenek a Kamarától sem. A szóhasználat viszonylagos változatlansága is jelzésértékű alábbiakban, és annak hangsúlyozását szolgálja, hogy az igazságszolgáltatás keretein belül a szakmai (különleges szakértelmet igénylő) és a jogi kérdések megítélése, azonos elvek mentén történik.

- 1., a Kamara teljesítse a törvényben megfogalmazott kötelezettségét; a független és pártatlan igazságügyi szakértők munkájuk során a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel döntsék el a szakkérdést, és segítsék a tényállás megállapítását,
- 2., az emberi erőforrások optimális elosztása, hasznosítása,
- 3., a tárgyi feltételek biztosítása, azok optimális elosztása és hasznosítása,
- 4., a szakértői szervezet integritása, a szakértői tevékenység és igazgatási munka átláthatósága, utóbbi kiszámíthatósága és ellenőrzöttsége,
- 5., a Kamara szolgáltatásaihoz való hozzáférés egyszerűsítése,
- 6., a képzési rendszer fejlesztése, együttműködés a többi hivatásrenddel.

III., Fejlesztési területek bemutatása

Célkitűzései megvalósítását bíróságok vonatkozásában OBH négy összefoglaló terület fejlesztésével kívánta, kívánja elérni:

- 1., *„Bíróságok épület- és informatikai eszközállományának fejlesztése,*

- 2., *Ügyfélkapcsolatok fejlesztése, elektronizálása,*
- 3., *Belső folyamatok optimalizálása, elektronizálása,*
- 4., *Képzési rendszer fejlesztése, digitális képzési technikák”.*

A fejlesztési területek meghatározása során is - figyelembe véve az eltérő szakmai kompetenciából, szervezeti struktúrából adódó különbözőségeket – kiindulási alap célszerűen OBM tematikája lehet, jelezve ez által is az elvek és célkitűzések rokonságát a két szervezet vonatkozásában.

1., Infrastruktúra- és informatikai eszközállomány fejlesztése

- 1.1. A Kamara működéséhez rendelkezésre álló infrastruktúra- és informatikai eszköztár felmérése és fejlesztése
- 1.2. Az igazságügyi szakértői tevékenységet végző intézmények, társaságok, és igazságügyi szakértők rendelkezésre álló infrastruktúra- és informatikai eszköztár felmérése
- 1.3. Az igazságügyi szakértői tevékenység hatékony ellátásához szükséges központi eszköz-, műszerpark valamint szoftver állomány létrehozása a szakterületek igényei figyelembe vételével
- 1.4. Ügyfélközpont(ok) megtervezése, kialakítása
- 1.5. Központi irattár kialakítás
- 1.6. A magas avultsági fokú informatikai eszközök cseréje, korszerűbb bevezetése

Minőségi igazságügyi szakértés – a tudomány és technika fejlődéséből adódóan – ma már csak korszerű, olykor (szakértők lehetőségéhez képest) igen költséges eszközökkel, műszerekkel lehetséges, amit a szakértők többsége nem tud be-, vagy esetlegesen munkahelyétől megszerezni. Alapvető probléma a műszerek jogszabályi gyakorisággal történő hitelesítése, illetve annak elmaradása is. Mivel szakértő legfeljebb a gyakrabban használt, kisebb költségű műszereket tudja biztosítani, gyakorta elmaradnak olyan mérések, műszerhitelesítések, melyek meghatározóak lennének a szakvélemény tudományossága, aggálytalansága szempontjából. Megoldaná a problémát, ha a Kamara szakosztályai rendelkeznének az egyes szakértők által eseti jelleggel „bérelhető” olyan műszerekkel, melyek az adott szakterület szempontjából meghatározó fontossággal bírnak, ugyanakkor meghaladják szakértők többsége pénzügyi lehetőségeit.

2.) Ügyfélkapcsolatok fejlesztése, elektronizálása

- 2.1 Szakértői applikáció fejlesztés: mobilalkalmazás az ügyfeleket leginkább érintő információkkal (szakértői adattár, stb.)
- 2.2 E-szakértői adminisztráció projekt: elektronikusan intézhető ügyek egységes, kényelmes kezelése (információk, elektronikus alkalmazások, stb.)

3.) Belső folyamatok optimalizálása, elektronizálása

- 3.1 A szakértői igazgatás egyes folyamatainak alapos feltérképezése, majd modern szervezetfejlesztési eszközökkel történő optimalizálása
- 3.2 A hivatásrendekkel (közjegyzők, ügyvédek, végrehajtók, ügyészség) közös eljárások standard kapcsolatai kiépítése, a meglévő rendszerekhez való csatlakozás protokolljának kidolgozása, megvalósítása

- 3.3 A Kamara és a szakértők közötti digitális távkapcsolat tömeges bevezetésének megvalósítása (igényfelmérés, szabályozási környezet kialakítása, infokommunikációs megvalósítás)
- 3.4 A szakértői adatbázisok interoperabilitásának fokozása, egységes adatbázis-struktúra megtervezése, az egyes adatbázisok standarddá formálása
- 3.5 Az informatikai hálózat fejlesztése (aktív hálózati eszközök, hardver-elemek, központi megoldások előnyben részesítése)
- 3.6 Digitális irattározás kialakítása, papír alapú anyagok digitalizálása és megőrzése

4.) Képzési rendszer fejlesztése, digitális képzési technikák

- 4.1 Szakértői kompetencia-képzés kidolgozása és szakmai tréningek (szakkérdés-jogkérdés témaköre, szemlefelkészülés, tárgyalástechnika, konfliktuskezelés, pártatlanság-tudat fejlesztése, döntési képesség erősítése stb.)
- 4.2 Regionális képzésszervezési rendszer kialakítása és bevezetése
- 4.3 Képzésinformatikai eszközök integrálása, továbbfejlesztése (kredit- és képzéskezelési rendszer kialakítása, e-vizsgarendszer, digitális oktatási segédletek, e-learning anyagok előállításához szükséges eszközök beszerzése, integrálása a képzési rendszerbe)

A kompetencia határok kérdése a gyakorlat oldaláról úgy vetődik fel, hogy mit nevezünk jogkérdésnek, és mi az, ami szakkérdésnek minősül. „*A jogkérdés (quaestio juris), valamely tényleges viszonynak jogi megítélése, ellentétben a ténykérdéssel (quaestio facti), mely a megítélés tárgyát képező ténynek, tényállásnak megállapítására vonatkozik.*” A meghatározás értelmében a ténykérdések (jogi ténykérdések) a jogkérdések viszonylatában léteznek. Amennyiben a szakkérdés fogalmát kívánjuk értelmezni, elengedhetetlen ezen a területen is a ténykérdés, pontosabban a szakmai ténykérdés fogalmának a bevezetése. Követve a jogkérdésre vonatkozó definíció logikáját, *a szakkérdés nem más, mint valamely viszonynak szakmai megítélése, ellentétben a szakmai ténykérdéssel, mely a megítélés tárgyát képező szakmai ténynek, tényállásnak megállapítására vonatkozik.* A jogi és „különleges” szakterület fogalmainak párhuzamba állítása elvi alapját a szakértői részbizonyítás, azaz mikrobizonyítás, illetve a jogi-, vagyis makrobizonyítás között fennálló analógia kínálja. Az igazságügyi szakértés alapfogalmainak ismerete, értelmezése és alkalmazása nélkül „csak” szakértésről beszélhetünk, ami nem elégséges ahhoz, hogy kirendelő a szakvéleményt - mint jogi tény - fel tudja használni jogi ítélezése során. A vázolt kérdéskör mélyebb vizsgálata is kiemelt feladata – lehet, és talán kell is legyen - az új Kamarának.

5.) Szakértői módszertan kidolgozása, bevezetése

- 5.1 Anonim „*Szakértői Vélemények Gyűjteménye*” létrehozása - a Bírósági Határozatok Gyűjteményében szereplő, jogerős ítéleteket megalapozó - szakértői vélemények anonimizálása, digitalizálása révén
- 5.2 Kompetencia körökhöz illeszkedő módszertan kidolgozása (módszertani levelek)
- 5.3 Kompetenciáktól független egységes igazságügyi módszertan kidolgozása
- 5.4 Módszertani levelek, útmutatók bevezetése

Módszertan hiányában nem létezik egységes szakértői „ítélkezés”, nem létezik jogbiztonság. A jogszabályban nevesített módszertani levelek, illetve a kompetenciától független szakértői módszertan (expertológia) tekintetében nem áll fenn ütközés, illetve ellentmondás, hiszen míg az előző megmarad a különleges szakértelemmel jellemezhető tartományában, addig az utóbbi átvezet, a jog és a különleges szakértelem egymásba fonódó tartományába, az igazságügyi szakértői bizonyítás területére. Az *expertológia* a bizonyítékok begyűjtését, osztályozását (eredeti, származékos, közvetlen, közvetett, stb.), értékelését, az egyes bizonyítékok bizonyító ereje minősítését foglalja magában.

6.) Szakértői értékelési rendszer kidolgozása, bevezetése

6.1 Szakértői törvénnyel összhangban közreműködés az értékelési rendszer kidolgozásában

6.2 Időszakos értékelés lebonyolítása

A szakértők, kollégák értékelése nagy felelősség, mely során csak objektív szempontok érvényesülhetnek. A szakértők - szakmai bírók - értékelési rendszere megfogalmazásához alapul szolgálhat a bírók munkájának értékeléséről szóló 8/2015. (XI.12.) OBH utasítás.

IV., fejlesztési források

Sem a korábbi szakértői kamarai díjrendszer, sem az új törvényben meghatározott kamarai költségátalány intézménye nem lehet elégséges a kívánt színvonalú, modern igazságügyi szakértés megteremtéséhez! A szakértői munkához kapcsolt – felek által fizetendő - költségátalány jellegét tekintve is aggályos, hiszen az igazságszolgáltatás egy közfeladatokat is ellátó szegmense esetében nem érvényesül a közteherviselés elve. Amennyiben a törvényben megfogalmazott kihívásoknak, illetve a kor követelményeinek megfelelő minőségű igazságügyi szakértést akarunk létrehozni, elengedhetetlen külső források bevonása!

A külső források biztosításánál is – a jog és szakmai bíráskodás párhuzamosságára, hasonlóságára visszautalva - az OBH által feltérképezett út látszik követendőnek. OBH négy egymástól független lehetőség folyamatos monitorozása révén ért el eredményeket - jól előkészített - pályázatairól, ezek a Széchenyi 2020 program, a Belügyi Alapok, a Duna Transznacionális Program, illetve a Justice DG pályázatai. Ezen pályázatok egy része nem „húzható” rá az igazságügyi szakértésre, nem kevés hányaduknál azonban jól felismerhető a szakmai analógia.

OBH sok munkát fektetett a belső források mellett külső finanszírozási lehetőségek biztosítására, de ez a munka – a sikeres projekteket látva - meg is hozta a kívánt eredményt. Nyilván az igazságügyi szakértés, a szakértők kamarája nincs egy „súlycsoportban” a bírói testülettel, a bíróságok munkáját összefogó hivatallal, de ha elfogadjuk, hogy jó ítélet nem születhet jó szakvélemény nélkül, akkor elfogadható kell legyen az is, hogy a szakértői tevékenység is szilárd alapra kell épüljön.

V., Záró gondolatok

A Kúria „A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban” tanulmánya korrekt módon foglalja össze az igazságügyi szakértés, és tágabb értelemben az igazságügy előtt álló kihívásokat, feladatokat: *„A szakértői bizonyítás jelentőségének növekedése szoros összefüggésben áll azzal a fejlődési folyamattal, amely a*

tudomány és technika terén, valamint ennek hatására a társadalomban az elmúlt évtizedekben végbement.....A fent írt új tendenciák olyan minőségi változásokat idéztek elő a bírósági és hatósági eljárásban, különösen a szakértői bizonyítással kapcsolatban, amelyek egyre több országban tették szükségessé e jogintézmény minden részletekre kiterjedő, átfogó elemzését és újraszabályozását.”

Az igazságügyi szakértés reformja a 2016. évi XXIX törvény hatálybalépítésével – tetszik, nem tetszik – megkezdődött. Az új, szerkezetében is megújuló Kamara, mely hivatott a törvényben foglaltak végrehajtására, formálódóban van. Ennek az új Kamarának a felelőssége a tudomány és technika fejlődéséből, valamint a jogszolgáltatáson belüli új, „szakmai-bírói” szerepkörből következő feladatok újragondolása is. A jövő fogja eldönteni, hogy a modern, a XXI. századi követelményeknek megfelelni tudó igazságügyi szakértést valósággá válik, vagy csak vízió marad.

Bányai István
igazságügyi szakértő